

УДК 343.4
DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v3.2024.37>

Е. Г. Стоматов
orcid.org/0000-0002-3955-3337
кандидат юридичних наук, доцент,
суддя
Комунарського районного суду м. Запоріжжя

ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ЖИТЛА: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА

Постановка проблеми. Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод людини передбачено, що кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції [1]. Охорона цього права здійснюється як цивільно-правовими, так і кримінально-правовими засобами. Так, в ст. 311 ЦК України, визначає право на недоторканність житла фізичної особи та містить приписи щодо його дотримання [2]. Кримінально-правова охорона недоторканості житла, в першу чергу, забезпечується ст. 162 КК України, яка передбачає відповідальність за порушення недоторканості житла або іншого володіння особи, а також і рядом інших норм, в яких недоторканність житла та іншого володіння особи виступає додатковим об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених статтями 185–187 КК (крадіжка, грабіж та розбій, вчинені шляхом проникнення у житло, інше приміщення та сховище), ч.2 ст. 289 КК (незаконне заволодіння транспортним засобом, вчинене з проникненням у приміщення чи інше сховище). На конституційному рівні визначені підстави правомірності обмеження цього конституційного права, яким є невідкладні випадки, пов'язані із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину; пов'язані з необхідністю проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку з метою запобігти злочині чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо; лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини (ст. 30 Конституції) [3]. Важливість правильної оцінки правомірності дій службових осіб щодо здійснення таких процесуальних дій як огляд та обшук, а також інших осіб, які порушили недоторканність житла чи іншого володіння особи вимагає чіткого встановлення предмету кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК.

Стан наукової розробки проблеми. Окремі питання кримінально-правової охорони недоторканності житла чи іншого володіння особи

аналізувалися, як фахівцями в сфері кримінального, так і кримінального процесуального права (П.М. Бобчинський, Ю.М. Жмур, О.В. Капліна, В.Я. Конопелський, І.О. Зінченко, Є.А. Лащук, С. Я. Лихова, В.Т. Маляренко, Д.А. Морквін, П.Г. Назаренко, І.І. Присяжнюк, М. І. Хавронюк, О. Шило та ін.) Наукові розробки згаданих авторів мають безсумнівну теоретичну та практичну значущість. Однак здебільшого вони проводилися в різний період розвитку правового регулювання цього питання в галузевому законодавстві, з акцентуванням на деталізації переліку об'єктів, що відносяться до житла особи, між тим як існує потреба в з'ясуванні змісту цього поняття на більш високому рівні узагальнення.

Отже **мета статті** полягає в з'ясуванні теоретико-правових проблем визначення житла як предмета кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, з позиції урахування нормативного визначення поняття житло в галузевому законодавстві, правозастосовного тлумачення та концепту житла, сформованого в рішеннях ЄСПЛ.

Виклад фактичного матеріалу. Оскільки безпосередньо в тексті Кримінального кодексу України поняття житло не тлумачиться, слід послуговуватися тим розумінням житла, сутність якого визначена в регуляторному законодавстві. За відсутності законодавчого визначення терміна «житло» в Житловому кодексі Української РСР, Законі України «Про власність», чи в іншому законодавчому акті [4] до прийняття в Україні чинного Цивільного кодексу та Кримінального процесуального кодексу правозастосовні проблеми правової оцінки порушення недоторканності житла вирішувалися оперативно через правозастосовне тлумачення. Подібне тлумачення є «інтелектуально-вольова діяльність суб'єктів тлумачення, спрямована на з'ясування смислу (суті, змісту) норми права з метою правильного її застосування, а також роз'яснення засвоєного, що об'єктивується в акті тлумачення» [5, с. 22].

Прикладами такого роз'яснення є приміром Лист Верховного Суду СРСР від 23 червня 1983 р. № 01-16/31-83 З, де житло тлумачилося як передбачене для постійного або тимчасового

проживання людей і ведення домашнього господарства приміщення, у якому знаходиться майно, яке вони мають, або частина його (квартира, особистий жилий будинок, гуртожиток, дачний будиночок, номер у готелі, барак, залізничний вагончик, які прилаштовані для тимчасового проживання, та ін.) [6]. Верховний Суд СРСР вважав, що до житла належать також складові його частини, в яких люди можуть деякий час перебувати або безпосередньо не проживати, але які суміжні з жилим приміщенням (підвал, горище, сіни, кухня, комора, літня частина будинку тощо) [6]. В постанові Пленуму ВСУ «Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності» від 25.12.92 р. № 12 у п. 30 також наводилося визначення житла, як приміщення, яке призначене для постійного чи тимчасового проживання людей (приватний будинок, квартира, кімната в готелі, дача, садовий будинок тощо), а також ті його складові частини, які використовуються для відпочинку, зберігання майна або задоволення інших потреб людини (балкони, веранди, комори тощо) [7].

В ст. 379 чинного Цивільного кодексу поняття «житло» фізичної особи вперше було закріплене на законодавчому рівні, як житловий будинок, квартира, інше жиле приміщення, призначені та придатні для постійного або тимчасового проживання в них (ч. 1) [2]. В Постанові Пленуму Верховного суду України «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 6 листопада 2009 р., прийнятій вже після набуття чинності ЦК України 2003 року, поняття «житло» тлумачиться як приміщення, призначене для постійного або тимчасового проживання людей (будинок, квартира, дача, номер у готелі тощо). До житла прирівнюються також ті його частини, в яких може зберігатися майно (балкон, веранда, комора тощо), за винятком господарських приміщень, не пов'язаних безпосередньо з житлом (гараж, сарай тощо) [8].

Поняття «інше приміщення» включає різноманітні постійні, тимчасові, стаціонарні або пересувні будівлі чи споруди, призначені для розміщення людей або матеріальних цінностей, виробниче або службове приміщення підприємства, установи чи організації, гараж, іншу будівлю господарського призначення, відокремлену від житлових будівель, тощо» [8]. Поняття житло тлумачиться і Кримінальному процесуальному кодексі України. Так, в ч. 2 ст. 233 КПК під житлом особи розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення [9].

Свого часу, характеризуючи ознаки житла В.Т. Маляренко висловився за те, що «приміщення у місцях ув'язнення та в казармах військовослужбовців з урахуванням специфіки перебування в них контингенту неможливо визнати такими, проникнення до яких допускається на само умовах що і в житло» [10, с. 6–7]. Така позиція, на нашу думку, потребує уточнення, оскільки безпосередньо в тексті закону мова йде про те, що не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом (ч. 2 ст. 233 КПК).

Відповідно до ч. 2 Порядку забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2006 р. № 1081, у разі відсутності службового житлового приміщення у військовій частині військовослужбовці рядового, сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом і не перебувають у шлюбі, розміщуються безоплатно у спеціально пристосованих казармах у розташуванні військової частини, а сімейні – в сімейних гуртожитках. Житлово-побутові умови в зазначених казармах повинні відповідати вимогам, які висуваються до гуртожитків, що призначені для проживання одиноких громадян [11]. Цей порядок не поширюється на військовослужбовців строкової служби. Отже спеціально пристосовані казарми для військовослужбовців можуть надаватися як гуртожитки і є службовою жилою площею. Згідно з Інструкцією з організації забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей жилими приміщеннями, затвердженою Наказом Міністерства оборони України від 1 липня 2018 року № 380, під спеціально пристосовані казарми виділяються будівлі, які розташовані на території військової частини, для тимчасового проживання військовослужбовців та не зареєстровані в виконавчих органах місцевого самоврядування як об'єкт житлового фонду. На спеціально пристосовані казарми КЕУ, КЕВ (КЕЧ) району оформлює документи, що підтверджують їх технічний стан, у яких зазначається кількість місць для проживання. Житлово-побутові умови в таких казармах мають відповідати вимогам, які висуваються до гуртожитків, призначених для проживання одиноких громадян. У разі необхідності за клопотанням начальника гарнізону, за поданням командира військової частини, погодженим з начальником КЕУ, КЕВ (КЕЧ) району, дозволяється реєструвати спеціально пристосовані казарми у виконавчих органах місцевого самоврядування як об'єкт житлового фонду [12].

Військовослужбовці строкової військової служби та військовослужбовці, призначені на вій-

ськову службу під час мобілізації, на особливий період розміщуються в казармах [13, с. 25].

Квартирно-експлуатаційне забезпечення Збройних Сил України включає в себе, серед іншого, житловий та казармений фонд. Житловий фонд включає житлові будинки, гуртожитки, казарми поліпшеного планування (спеціально пристосовані казарми у розташуванні військової частини, які призначені для розміщення військовослужбовців рядового, сержантського і старшинського складу служби за контрактом), готелі та інші будівлі, що включені до житлового фонду. До казарменого фонду входять – казарми, навчальні будівлі і споруди, їдальні, будівлі штабів та управлінь, клуби, культурно-побутові та спортивні будівлі і споруди, комунально-побутові та торгово-побутові будівлі і споруди, будівлі медичних та дитячих закладів, вартові приміщення, виробничі будівлі, будівлі військових майстерень, сховищ та складів, пожежні депо [14]. Відповідно до п. 131 Статуту внутрішньої служби Збройних сил України військовослужбовці, які проходять строкову військову службу та військовослужбовці, призвані на військову службу під час мобілізації, на особливий період, курсанти військових навчальних закладів, крім матросів і старшин, які перебувають на кораблях, розміщуються в казармах [15]. Фактично ця категорія осіб проживає в спальних приміщеннях для особового складу. Отже подібні казарми для військовослужбовців слід визнавати житлом, та відповідно предметом порушення недоторканності житла.

Тому вважаємо, що в контексті припису ч. 2 ст. 233 КПК казарми військово-службовців, як казарми поліпшеного планування (спеціально пристосовані казарми у розташуванні військової частини, які призначені для розміщення військовослужбовців рядового, сержантського і старшинського складу служби за контрактом), що відносяться до житлового фонду військової частини, так і спальні приміщення казарм для особового складу військовослужбовців строкової служби, є житлом військовослужбовців на час проходження ними військової служби. Натомість приміщення, в яких утримуються особи, яким призначено покарання у виді арешту, яке полягає в триманні засудженого військовослужбовця в умовах ізоляції на гауптвахті, та тримання в дисциплінарному батальйоні не є житлом в розумінні ст. 233 КПК, оскільки права осіб, які там тримаються, обмежені за законом.

Відповідно до положень Закону № 1871-IX, а також Порядку декларування та реєстрації місця проживання (перебування), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2022 року № 265, здійснення реєстрації місця проживання особи можливо лише за адресою житлового будинку, квартири, іншого

жилого приміщення, в якому особа постійно або тимчасово проживає, а також закладу для бездомних осіб, інших надавачів соціальних послуг з проживанням, стаціонарних соціально-медичних установ та інших закладів соціальної підтримки (догляду), у яких особа отримує соціальні послуги [16]. Тож тимчасовим місцем проживання особи (житлом) визнаються також кімнати приміщень надавачів соціальних послуг з проживанням, як от: геріатричні установи (пансіонати) призначені для цілодобового проживання та догляду за громадянами похилого віку, учасниками бойових дій, членами родин загиблих військовослужбовців, ветеранами війни та праці, особами, які мають особливі заслуги перед Україною, постраждалими від Чорнобильської катастрофи, особами з інвалідністю та тих, які за станом здоров'я потребують цілодобового, соціально-побутового, медичного обслуговування, соціальних послуг і реабілітаційних заходів [17]; соціальні готелі – заклади соціального захисту для проживання бездомних осіб, який має у своєму складі окремі номери (кімнати) [18], основним завданням яких є забезпечення бездомних осіб тимчасовим житлом.

Поняття житла міститься і в інших нормативно-правових актах. Так житлом визнається житловий будинок, квартира, інше жите приміщення, в якому особа постійно або тимчасово проживає згідно з п. 5 ст. 2 Закону України «Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання в Україні» [19].

Отже низка понять «житло», «житлове приміщення» в галузевому законодавстві тлумачаться по різному, і їх зміст не є однаковим. Утім погоджуємося, що «формулювання єдиної термінології щодо зазначених понять у різних галузях права навряд чи можливо, оскільки йдеться про різні режими правового регулювання відносин, що виникають з приводу володіння, використання та захисту цих матеріальних об'єктів» [20, с. 192]. На думку О. Шило та О. Капліної, галузеве законодавство повинно містити легальні дефініції цих понять, що усуне колізії та непорозуміння в правозастосовній діяльності і дискусії в юридичній літературі, які упродовж тривалого часу точаться стосовно тлумачення наведеної термінології [20, с. 192]. Ця думка була висловлена науковицями ще в 2005 році до прийняття нового Кримінального процесуального кодексу 2012 року, в якому вказана колізія мала бути усунена шляхом визначення поняття житла в ч. 2 ст. 233 КПК.

Разом з тим, тлумачення житла особи, наведене в ст. 233 КПК, як будь-якого приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призна-

чення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всіх складові частин такого приміщення дещо ширше, ніж в цивільному законодавстві. Тим не менш таке розуміння житла визнається кроком уперед до наближення розуміння житла Європейським судом з прав людини (далі ЄСПЛ), яке включає в себе, окрім іншого, офіс компанії, якою керує приватна особа, а також зареєстровану контору юридичної особи, філії та інші приміщення ділового підприємства, «визначення запропоноване в частині 2 статті 233 КПК, обмежує це визначення тим, що формально воно належить «особі», не згадуючи при цьому юридичну особу (для порівняння див. ч. 1 ст. 55 КПК, де згадуються «фізична» та «юридична особа»)» [21].

В чинному Кримінальному кодексі тлумачення поняття житла відсутнє, у зв'язку з чим неодноразово висловлювались пропозиції щодо усунення цієї прогалини. Так, в проекті Закону України від 12.07.2013 № 2581а, було запропоновано внести примітку до статті 162 КК, де визначити житло як: 1) житловий будинок (будівлю капітального типу, призначену для постійного у ній проживання), квартиру (ізольоване приміщення в житловому будинку, призначене та придатне для постійного в ньому проживання), інше приміщення, призначене та придатне для постійного проживання у ньому, які цивільним законодавством визнаються об'єктами речових (майнових) прав фізичної особи; 2) будь-які об'єкти (речі), призначені чи пристосовані для постійного чи тимчасового проживання в них людей, зокрема службові жилі приміщення, всі види соціального житла (приміщення для проживання у спеціалізованих будинках для ветеранів війни та праці, громадян похилого віку та інвалідів; спеціалізовані будинки для бідних та безпритульних, тимчасові притулки для дорослих; жилі приміщення у соціальних гуртожитках; квартири в багатоквартирних жилих будинках, садибні (одноквартирні жилі будинки із житлового фонду соціального призначення) крім соціальних гуртожитків; 3) причепа до транспортних засобів чи самі транспортні засоби, залізничні вагони, які використовуються для проживання в них, намети та споруди, у яких проживають люди під час виконання сезонних робіт чи під час подорожей (відпочинку) [22]. При цьому передбачалося, що перелічені об'єкти, визнаються житлом за умови, що вони мають правовий режим володіння особою.

В проекті нового Кримінального кодексу України (станом на 24.02.2024 р. далі – проект КК 2024 року) житлом запропоновано визнавати будь-яке приміщення, *призначене* для постійного чи тимчасового проживання в ньому людини,

а також всі складові частини такого приміщення (ст. 1.4.1) [23].

Як бачимо відмінність у підходах полягає в наступному: правовому режимі такого приміщення, оскільки в чинному КПК, в проекті закону № 2581а воно має знаходитися у постійному чи тимчасовому володінні особи, а в проекті КК України 2024 року така вимога відсутня; конструктивних особливостях, оскільки в ст. 233 КПК житло характеризується як «*пристосоване*» для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, в проекті закону № 2581а як «*призначене*» та «*придатне*» для постійного проживання, в ст. 379 ЦК як *призначене* та *придатне* для постійного або тимчасового проживання, «*призначене*» та/або «*пристосоване*» для постійного чи тимчасового проживання, в проекті КК як «*призначене*». Придатність житла обумовлює його можливість за технічними, санітарним станом виконувати функцію житла, це ознака житла, яка складається з переліку вимог, які пред'являються до приміщення, яке може вважатися жилим, та характеризує його якісний стан [24, с. 154]. Придатність житла охоплює систему вимог, які обов'язково пред'являються до житла: технічні, санітарні, архітектурні, містобудівні та ін.

Аналізуючи дефініцію «*призначеність житла*» фахівці з цивільного права вказують на дискусію щодо доцільності визнання обов'язковими ознаками житла – призначення та придатність для проживання, оскільки в ст.ст. 380 та 812 ЦК України вказується лише на одну ознаку для визначення приміщення житловим: бути придатним для постійного проживання. У зв'язку з чим виокремлюються наступні наукові позиції: одна доказує, що придатність зайва ознака житла; друга – обґрунтовує доцільність введення ознаки призначення; третя – доводить, що призначення обумовлює придатність [24, с. 155].

Акцентування на такій обов'язковій ознаці житла як його «*призначеність*» дещо не узгоджується з розумінням житла ЄСПЛ в контексті ст. 8 Європейської конвенції. Так, Європейський суд з прав людини у справі «Баклі проти Сполученого Королівства» визнав, що житло, зазвичай, є місцем, фізично окресленою областю, де розвивається приватне і сімейне життя [25]. Це вказує на те, що концепція «житла» не має обмежуватися резиденцією, яка облаштована відповідно до чинного законодавства і захистом статті 8 Конвенції охоплюється циганська кибитка (шатро). Окрім цього, гарантії статті 8 Конвенції поширюються також на офіси (адвокатів, нотаріусів та ін.) та інші володіння особи [21]. В аспекті недоторканності житло є засобом забезпечення людині захищеного від небажаного зовнішнього втручання простору, в якому вона перебуває повсякденно чи протягом певного часу. Як пояс-

нив Європейський суд із прав людини, в цьому сенсі житло дає змогу гарантувати «право жити захищено від чужих очей настільки, наскільки ти цього захочеш» [26, с. 374]. Поняття «житло» є автономним і не залежить від кваліфікації за національним правом (Chiragov і Інші проти Вірменії [ВП], § 206), відповідь на питання, чи помешкання становить «житло» з точки зору захисту статті 8 § 1, залежить від фактичних обставин, зокрема існування достатніх і тривалих зв'язків з конкретним місцем (Winterstein і Інші проти Франції, § 141 і цитовані у ній посилання; «Житло» не обмежується традиційним помешканням. Воно включає, поміж іншим, будиночки-причепи та інші нефіксовані місця проживання (Charman проти Сполученого Королівства [ВП], §§ 71–74). Воно включає хатини і курені, розташовані на земельній ділянці, незалежно від законності її займання відповідно до національного права (Winterstein і Інші проти Франції, § 141; Yordanova і Інші проти Болгарії, § 103). Стаття 8 може також застосовуватись до другого житла або тимчасового житла під час канікул (Demades проти Туреччини, §§ 32–34; Fdgerskiçld проти Швеції (dec.)) [27, с. 65].

Важливо, що з метою забезпечення єдності правозастосовної діяльності в частині правильної оцінки порушення недоторканності житла, як кримінального правопорушення, поняття житла, як і іншого володіння, особи має тлумачитись однаково, принаймні в кримінальному, кримінальному процесуальному законах та законах, що регламентують обмеження певних конституційних прав особи.

Так, в Постанові Пленуму Верховного Суду України від 28 березня 2008 року № 2 «Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства», житлом особи визначено: 1) особистий будинок з усіма приміщеннями, які призначені для постійного чи тимчасового проживання в них, а також ті приміщення, які хоча й не призначені для постійного чи тимчасового проживання в них, але є складовою будинку; 2) будь-яке житлове приміщення, незалежно від форми власності, яке належить до житлового фонду і використовується для постійного або тимчасового проживання (будинку, квартири в будинку будь-якої форми власності, окрема кімната в квартирі тощо); 3) будь-яке інше приміщення або забудова, які не належать до житлового фонду, але пристосовані для тимчасового проживання (дача, садовий будинок тощо) [28].

До різновидів житла відносять: житловий фонд, який включає: жилі будинки і жилі при-

міщення в інших будівлях, що належать державі (державний житловий фонд); жилі будинки і жилі приміщення в інших будівлях, що належать кооперативним організаціям, їх об'єднанням, профспілковим та іншим громадським організаціям (громадський житловий фонд); жилі будинки, що належать житлово-будівельним кооперативам (фонд житлово-будівельних кооперативів); жилі будинки (частини будинків), квартири, що належать громадянам на праві приватної власності (приватний житловий фонд); квартири в багатоквартирних жилих будинках, садибні (одноквартирні) жилі будинки, а також жилі приміщення в інших будівлях усіх форм власності, що надаються громадянам, які відповідно до закону потребують соціального захисту (житловий фонд соціального призначення) (ст. 4 ЖКУ). Жилі будинки і жилі приміщення призначаються для постійного або тимчасового проживання громадян, а також для використання у встановленому порядку як службових жилих приміщень і гуртожитків (ст. 6 ЖКУ) [29].

Житло класифікують на види залежно: 1) від характеристик об'єктів матеріального світу – житловий будинок (ст. 380 ЦК України), квартира (ст. 382 ЦК України), садиба (ст. 381 ЦК України), квартира спільного заселення, кімнати у готелі, дачні і садові будинки, об'єкти незавершеного будівництва, придатні для проживання за ступенем готовності; відокремлена частина житлового будинку, що перебуває у спільній власності осіб, якщо вони визначили порядок роздільного користування його частинами; апартаменти, інші об'єкти, які за своїми характеристиками відповідають наведеним ознакам житла; 2) від призначення користування – для постійного чи тимчасового проживання; цілорічного або сезонного проживання [30, с. 124].

Ще одним актуальним питанням в контексті оцінки порушення недоторканності житла людини є встановлення факту правомірного або неправомірного володіння таким житлом. Іншими словами чи впливає факт правомірного чи неправомірного проживання особи в такому житлі на визнання такого житла як предмету кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України. На думку науковців, навіть у разі необхідності проведення обшуку в приміщенні, яке особа займає незаконно, наприклад, з порушенням правил реєстрації, при свавільному заселенні або незаконній забудові тощо, правовою підставою його проведення також повинно бути рішення суду [20, с. 195]. Пізніше Касаційний кримінальний суд Верховного суду вказав, що юридичні підстави, на яких житло чи інше володіння належить особі, законність чи незаконність набуття потерпілим права на них не впливають на юридичну кваліфікацію дій,

що полягали у свавільному проникненні й огляді такого володіння, за ст. 162 КК України [31]. Подібним чином тлумачиться розуміння житла і Європейським судом з прав людини, який вказує, що поняття «житло», тлумачиться як місце (помешкання), де особа постійно проживає, незалежно від форми чи підстави такого проживання, утримує та облаштовує його, навіть якщо це здійснено з порушенням національного законодавства (справа «Барклі проти Сполученого Королівства» 1996 року) [24]. Концепція «житла» має першочергове значення для особистості людини, самовизначення, фізичної та моральної цілісності, підтримки взаємовідносин з іншими, усталеного та безпечного місця в суспільстві. Такий висновок зробив ЄСПЛ у рішенні від 2 грудня 2010 року у справі «Кривіцька та Кривіцький проти України» [32].

Висновки. Трагування житла з акцентуванням на його виключній ознаці бути постійним місцем проживання для людини суттєво звужує кримінально-правову охорону недоторканності житла як конвенційного та конституційного права. В контексті кримінально-правової оцінки порушення недоторканності житла, останнє має визнаватися таким не лише у разі постійного місця проживання особи, але й тимчасового (зокрема громадян, які не мають або втратили житло, також біженців, внутрішньо переміщених осіб та громадян, які вимушені залишити житлове приміщення внаслідок його аварійного стану, стихійного лиха або з інших підстав, які загрожують життю та здоров'ю особи або стану та безпеці відповідного житлового приміщення). Тлумачення житла особи, наведене в ст. 233 КПК, як будь-якого приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всіх складові частин такого приміщення дещо ширше, аніж в цивільному законодавстві, утім в більшій мірі узгоджується з підходами щодо концепту житла в рішеннях ЄСПЛ та відповідає потребам практики при кримінально-правовій оцінці порушення недоторканності житла.

Вважаємо, що в контексті припису ч. 2 ст. 233 КПК казарми військово-службовців, як казарми поліпшеного планування, що відносяться до житлового фонду військової частини, так і спальні приміщення казарм для особового складу військовослужбовців строкової служби, є тимчасовим житлом військовослужбовців на час проходження ними військової служби. Натомість приміщення, в яких утримуються особи, яким призначено покарання у виді арешту, яке полягає в триманні засудженого військовослужбовця в умовах ізоляції на гауптвахті, та тримання

в дисциплінарному батальйоні не є житлом в розумінні ст. 233 КПК, оскільки права осіб, які там тримаються, обмежені за законом. Предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК слід визнавати будь-яке житло, яке фактично належить потерпілому і перебуває у його користуванні, незважаючи на спірність реалізації відповідних повноважень. Наявність спору щодо зазначених об'єктів не виключає фактичного володіння і користування ними, а отже і дотримання недоторканності житла з боку інших осіб. Перспективним напрямком дослідження проблематики кримінально-правової охорони недоторканності житла є з'ясування доктринальних підходів щодо доцільності поширення поняття житла на офісні приміщення, які належать фізичним особам, а також офіси юридичних осіб, їх філій та інші приміщення, як то визнається ЄСПЛ з огляду на вимогами ст. 17 Закону України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».

Література

1. Європейська Конвенція з прав людини 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Цивільний кодекс України 2003 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43515?find=1&text=%D0%B6%D0%B8%D1%82%D0%BB#w1_4
3. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Науково-практичний коментар до статті 379 Цивільного кодексу України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/КК000855?an=2>
5. Капліна О.В. Правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права : монографія. Х. : Право, 2008. 296 с.
6. Матеріали судової практики Верховного Суду Української РСР. *Інформаційний бюлетень*. 1983. № 47.
7. Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності : Постанова Пленуму Верховного суду України від 25.12.92 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-92#Text>
8. Про судову практику у справах про злочини проти власності : Постанова Пленуму Верховного суду України від 6 листопада 2009 року № 10 : станом на 02.06.2016 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09>
9. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9-10. № 11-12. № 13. ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
10. Маляренко В. Т. Про недоторканність житла та іншого володіння особи як засаду кримінального судочинства. *Вісник Верховного Суду України*. 2004. № 9. С. 2–13.
11. Порядок забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2006 р. № 1081. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1081-2006-%D0%BF#Text>

12. Інструкція з організації забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей жилими приміщеннями, затверджена Наказом Міністерства оборони України від 1 липня 2018 року № 380. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z102018?find=1&text=%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D1%80%D0%BC#w1_2

13. Основні права військовослужбовців. Довідник / В. Лукичев, В. Арнаутова, Т. Нікітюк, С. Кучеренко. 2020. URL: https://www.mil.gov.ua/content/social_adaptation/osnovni_prava_vs_2020.pdf

14. Положення про організацію квартирно-експлуатаційного забезпечення Збройних Сил України, затверджена Наказом Міністерства оборони України 03.07.2013 № 448. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1590-13#Text>

15. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1999, № 22-23, ст. 194 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/54814?find=1&text=%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B2%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%B0+%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D1%80%D0%BC%D0%B8#w2_7

16. Порядок декларування та реєстрації місця проживання (перебування) : Постанова Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2022 року № 265. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265-2022-%D0%BF#Text>

17. Типове положення про будинок-інтернат для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2020 р. № 772. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-2020-%D0%BF#Text>

18. Типове положення про соціальний готель, затверджене Наказом Міністерства праці та соціальної політики України 03.04.2006 № 98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0450-06#Text>

19. Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання в Україні 5 листопада 2021 року : Закон України № 1871-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1871-20#Text>

20. Капліна О., Шило О. Обшук житла чи іншого володіння особи: проблеми правової регламентації. *Вісник Академії правових наук України*. 2005. 2 (41). С. 192–200.

21. Концепція «житла» в розумінні статті 8 конвенції з прав людини та основоположних свобод. URL: <https://pok.dp.court.gov.ua/sud0433/pres-centr/news/395245/>

22. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за окремі злочини проти власності та недоторканності людини : проект Закону України від 12.07.2013 № 2581а. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JG1ZPA0A?an=3>

23. Проект Кримінального кодексу України. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/02/26/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-25-02-2024.pdf>

24. Аврамова О.Є. Придатність та призначення житла. *Часопис цивілістики*. 2014. Вип. 17. С. 154–159.

25. Рішення ЄСПЛ у справі «Баклі проти Сполученого Королівства» («Buckley v. the United Kingdom») від 25.09.1996 р. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58076>

26. Неделек Б. Стаття 8 Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод. Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст / за ред. О.Л. Жуковської. Київ: ЗАТ «ВІПОЛ», 2004. С. 347–400.

27. Довідник із застосування статті 8 Європейської конвенції з прав людини. Право на повагу до приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції. 2018. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Art_8_UKR

28. Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативної-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства: Постанова Пленуму Верховного суду України від 28.03.2008 № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-08#Text>

29. Житловий кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/54_64-10?find

30. Погрібна О.В. Визначення поняття, ознак та видів житла. *Приватне право і підприємство*. 2020. Вип. 20С.124. URL: <http://ppp-journal.kiev.ua/archive/2020/20/24.pdf>

31. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 12 березня 2024 року у справі № 722/151/20 (провадження № 51-71км22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117757909>.

32. Справа «Кривіцька та Кривіцький проти України». (Заява № 30856/03). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_774#Text

33. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>

Анотація

Стоматов Е. Г. Порухення недоторканності житла: теоретико-правові проблеми визначення предмету. – Стаття.

В статті проаналізовано підходи щодо розуміння сутності поняття «житло» особи та його нормативно-правового визначення в цивільному, кримінальному процесуальному законодавстві, а також ряді інших законів, які визначають підстави та обсяг обмеження окремих конституційних прав громадян, а також проекті Кримінального кодексу України. Акцентовано на важливій ролі правозастосовного тлумачення поняття житла особи, яким керувалися практичні працівники при кримінально-правовій оцінці порушення недоторканності житла за часів відсутності його унормування в галузевому законодавстві. Проаналізовано позицію щодо невизнання житлом казарм для військовослужбовців та наведено аргументи щодо її невідповідності сучасним реаліям нормативно-правового регулювання проживання військовослужбовців. З'ясовано, що казарми військово-службовців є житлом військовослужбовців на час проходження ними військової служби. Натомість приміщення, в яких утримуються особи, права яких обмежені законом, зокрема за вироком або ухвалою суду (арешт, тримання військовослужбовця на гауптвахті, тримання в дисциплінарному батальйоні) не є житлом в розумінні ст. 233 КПК. Також приділено увагу проблематиці оцінки порушення недоторканності житла людини з урахуванням встановлення факту правомірного або неправомірного володіння таким житлом. Наведено позиції з цього питання, висловлені в доктрині кримінально-процесуального права та вищою судовою інстанцією, суть яких полягає в наступному, юридичні підстави, на яких житло чи інше володіння належить особі, законність чи незаконність набуття потерпілим права на них не впливають на юридичну кваліфікацію дій, що полягали у свавільному проник-

ненні й огляді такого володіння, за ст. 162 КК України. Така позиція цілком узгоджується з розумінням концепту житла особи Європейським судом з прав людини.

Ключові слова: предмет кримінального правопорушення, недоторканність житла, житло, приміщення, постійне житло, тимчасове житло.

Summary

Stomatov E. G. Violation of the inviolability of housing: theoretical and legal problems of defining the subject. – Article.

The article analyzes the approaches to understanding the essence of the «home» of a person concept and its regulatory definition in civil and criminal procedural legislation, as well as in a number of other laws which determine the grounds and scope of restrictions on certain constitutional rights of citizens, and in the draft Criminal Code of Ukraine. The article emphasizes the important role of law enforcement interpretation of the home of a person concept, which was used by practitioners in the criminal law assessment of infringement of the security of home in the absence of its regulation in sectoral legislation. The article analyzes the position regarding the non-recognition of military barracks as a home of servicemen and provides arguments regarding

its inconsistency with the current realities of legal regulation of servicemen dwelling. It was found that military barracks are the dwelling of servicemen during their military service. Instead, premises where persons whose rights are restricted by law are held, in particular, by a court sentence or court order (arrest, commitment of a serviceman to a disciplinary cell, commitment to a military disciplinary unit) are not homes within the meaning of Article 233 of the Criminal Procedural Code of Ukraine. The article also pays attention to the aspects of assessing the infringement of the security of a person's home, taking into account the establishment of the fact of lawful or unlawful possession of such a home. The article presents the positions on this issue expressed in the doctrine of criminal procedure law and by the highest court, the essence of which is as follows: the legal grounds on which a home or other property belongs to a person, the legality or illegality of the victim's acquisition of the right to them do not affect the legal qualification of actions which consisted in unwarranted entry and examination of such property under Article 162 of the Criminal Code of Ukraine. This position is fully consistent with the understanding of the home of a person concept by the European Court of Human Rights.

Key words: subject matter of a criminal offense, inviolability of housing, housing, premises, permanent housing, temporary housing.